

Ni braća ni rođaci

Don Fernandovim monologom iz *Kiklopa* položio sam prijamni ispit na Akademiji za kazalište, film i tv 1981., godine u kojoj je Ranko Marinković nagrađen AVNOJ-evom nagradom za životno djelo. Dvadeset godina kasnije, u siječnju 2001. posljednji sam put nastupio u ulozi Longa pred tužnim skupom u povodu njegove smrti. U međuvremenu sam bio i Don Jere i Don Zane u *Gloriji*, Geometar u *Prahu*, Kvadrante, Juanito, Kokot Roland, Ljubavnik, Engleski leftenend, Nišan i Nereo u *Zajedničkoj kupki*, Longo i Primarijus u *Nikad više* i Glumac u *Glasovitoj briačnici kod Trimalhiona*. Kako su se i zašto svi ti Rankovi likovi odlučili nastaniti baš u mojoj glumačkoj osobnosti? Dakako, razlog za to leži u prepoznavanju redatelja, prvenstveno Žoržovu, koji se odlučivao povjeriti mi većinu tih uloga, Špirinu koji me već u ideji za nastanak teatra *Kiklop* imenovao trajnim tumačem Rankovih osobnjaka, i svakako Rankovu koji je Longa pisao s idejom kako ću ga igrati baš ja. Ali postoji i jedan dublji razlog zbog kojega su me, i prije no što sam odlučio baviti se glumom, pronašli Melkior i Jankin, pater Bonaventura, šjor Jubo Nazrević, Zande Rotte, Mićel zvani Zumbul kojemu se baš kao i meni odužio studij prava, don Florijo koji u more baca trule jabučice kako bi se od morskog psa zaštitio živim pojasom djece koja po njih skaču (ja puštam Mirelu da otpliva malo dalje), Fabije čuveni glumac i Suzana njegova supruga, nesretni šjor Mome i njegova Oliva i tko još sve ne, u toj povorci lica koja su mi od prvog susreta bila toliko bliska i poznata kao da su oduvijek tamo pod balkonom, onim splitskim ili onim viškim, svejedno, kao da su njihove čežnje, muke i strahovi i moji vlastiti , a ipak nismo bili ni braća ni rođaci, čak ni prijatelji.

Davno prije no što ću razmišljati o tome kakvu gestu i grimasu podariti tim likovima, majka mi je pričala (vjerojatno potaknuta činjenicom koliko me često zaticala s nekom Rankovom knjigom u ruci) kako je njezin brat, a moj ujak Ivo Lazaneo, bio u vezi s Rankovom rodicom Marjučom, ali nešto je pošlo po zlu i razišli su se. Tada me ta priča nije osobito zanimala, nisam pridavao osobit značaj toj propuštenoj mogućnosti da s Rankom budem u nekoj obiteljskoj vezi. Postala mi je zanimljiva tek mnogo kasnije, nakon što su moja majka i ujak već umrli a ja više nisam bio u mogućnosti ispitati detalje.

Bio mi je profesor na Akademiji. Tada je prvi put ime i grintavi portret otisnut na koricama knjige zamijenila pojavnost. I to kakva! Koliko sam samo puta glumom nastojao dočarati onu uzvišenu opuštenost, onaj trenutak raspolovljavanja niške Drine bez filtera, pomno spremanje jedne polovice u kutiju i umetanje druge u cigaršpic, zatim pripaljivanje i otpuhivanje prvog dima, a sve to uz tumačenje pojma grotesknog u literaturi i nalazeći kako je za to tumačenje najprikladnija slika Desdemone koju Otelo u nastupu ljubomora davi, a ona ga u istom trenutku pošaklja ispod pazuha. – *Eto, to bi na primjer bilo groteskno*, govorio je jedva razdvajajući usne, kao da je to neki osobit napor koji zapravo nema svrhe, otpuhujući drugi, zatim treći dim, ležerno, kao da je to otpuhivanje sastavni dio disanja i govora.

Sedam uloga u *Zajedničkoj kupki* osiguralo mi je angažman u zagrebačkom HNK, ali značajnija od toga bila je činjenica što sam se u radu na toj predstavi zbližio s Rankom. Predstava je primljena s ushitom, kritike uglavnom panegirične, ali meni nikada nijedna pohvala nije značila ni približno koliko Rankova o mojih sedam uloga. Praizvedba *Zajedničke kupke* bila je 21. siječnja 1989.

Nekoliko godina nakon toga (dvije ili tri?) hodao sam *stazom slonova*, od Vončinine preko Trga pa Bogovićevom do Cvijetnog i dalje do HNK. Kod kina *Balkan* (današnje *Europe*) ugledao sam Ranka koji mi je išao ususret. I on je iz daljine vidio mene, ali je zastao i odmjeravao me čekajući da pridem. Bio sam zbunjen. Kad sam prišao dovoljno blizu i prije

no što sam stigao pozdraviti, upitao me: *Koliko ste vi visoki Siniša?* – *Sto osamdeset sedam!* odgovorio sam automatski kao soldat na obuci. – *187.....*, ponovio je s blagim izrazom raočaranja, kako se meni tada učinilo, ... *a niste viši?* – *Ne*, rekao sam i ja razočarano, ni sam ne znajući zašto. – *A ništa, nema veze.*, rekao je i nastavio svojim putem. U sljedećih nekoliko mjeseci sreli smo se još nekoliko puta i svaki je put iznova pitao: *Koliko ste ono rekli da ste visoki?* Napokon mi je otkrio kako piše roman *Never more* i da je ulogu Longa namjenio meni. Od tog trenutka, do izlaska romana obuzela me neka vrst groznice koja me nije puštala sve dok Longa (zajedno s Primarijusom) napokon nisam odigrao u produkciji Špirina teatra *Kiklop* na praizvedbi koja se zbila pet godina kasnije u Vinkovcima, u petak 13. veljače 1998.

Kako to da Žoržu, kojemu je Ranko povjerio rukopis romana, njegovu dramaturgiju i postavljanje na scenu HNK, pet godina ništa kazališno nije padalo na pamet, ne znam. Kasnije će u svojoj knjizi *Pospremanje* pisati o tome kako ga je Ranko godinu dana prije objavljivanja romana posjetio u njegovu haenkaovskom intendantskom uredu noseći pod rukom podebeli fascikl. *Stavio ga je*, piše Žorž, na stol i otprilike rekao: *Ovo je rukopis mog novog romana, pogledajte bi li se mogla napraviti dramaturgija.* Onda piše o tome kako, iako se mučio s dramaturgijom nije pronalazio rješenja, sve dok se nije pojavio Špiro s MHT *Kiklop* i molbom neka postavi nešto od Ranka, pa zaključuje: *Ako čovjek ne može preskočiti zid, treba ga pokušati zaobići. Nije neka velika mudrost, ali pomaže. Špirina ograničenja otvorila su mi drugačiji uvid u roman. Izbacimo vožnju, zaboravimo povratak na otok, ne trebaju Talijani....Odjednom se sve pokrenulo.* I eto tako, što preskačući, što zaobilazeći zidove, premijera predstave *Nikad više*, humorne igre prema romanu *Never More*, a u povodu 85. autorova rođendana, održana je u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu u ponedjeljak, 18. svibnja 1998., gdje se i zadržala neko vrijeme na repertoaru u koprodukciji s MHT *Kiklop*. Te godine osvojili smo nagradu na *Marulovim danima*. Po povratku u Zagreb odnijeli smo plaketu Ranku kod Drageca Vukušića, u *Klub kulturnih radnika*, gdje je Špiro dogovorio susret. Te večeri Ranko je prešao sa mnom na ti . – *Probaj ove suhe smokve, s Visa su*, rekao mi je nakon što se društvo razišlo. Tada sam prvi put s njim dočekao zoru. Te večeri, pred svitanje, bio je četrdeset pet godina stariji od mene ali nije pokazivao znakove umora, za razliku od mene kojemu je glava klocala a kapci se sami sklapali. Nakon te noći, više smo se puta nalazili u istom klubu, uvijek pričajući do *sitnih* sati. Razgovarali bismo o svemu, ali najviše o kazalištu. Pričao mi je o svojoj mladosti, El Shattu, Visu, pisanju, vremenu koje je proveo u HNK. Povjeravao mi se. Nikada mu se nisam usudio spomenuti mojeg ujaka i Marjuču. A zašto i bih?

Kad mi je majka umrla pronašao sam u jednoj ladici našeg splitskog stana izreske iz novina s mojim intervjuima, kritikama mojih predstava i najavama televizijskih drama. Nikada mi nije spomenula da je pročitala nešto od toga, a kamoli da je to izrezivala i čuvala. Između ostaloga, pronašao sam i Vjesnikov intervju s Rankom Marinkovićem od 26. ožujka 1994. u povodu Nagrade Ivan Goran Kovačić. U uvodu je pisalo: *Zovu ga piscem naše sudbine, najvećim živućim hrvatskim piscem, maestrom, Velikim Meštrom, a neki i šjor Ranko. Autor Kiklopa, Glorije, Zajedničke kupke, Ruku...Nedavno je objavio novi roman Never more. Kao da je i samom djelu bila namijenjena sudbina kakve tragigroteskne dosjetke iz Marinkovićeve proze – želio je još nešto reći o onom bivšem ratu, a novi je već bio počeo. Neprikriven dosluh s Kiklopom, Bartol kao novi suvišni stvor, Longo kao nasljednik crnozubog Uga, nepromijenjeni svjetonazor, i sve to u danima prve Jugoslavije i početku okupacije, čije glasove i šumove Marinković i danas osluškuje – nagnali su kritičare da još jedanput primijete kako istinski pisci zapravo cijelog života pišu jedan jedini Roman.*

Na pitanje: *Nedavno ste u HNK dali rukopis romana Never more, imate li tu nekih ideja, želja?* Ranko odgovara: *Žorž me pozvao, da predam još nedovršen tekst i baš me zanima kako će on te scene rješavati, jer se radi o prostorima koji nisu kazališni. Pučine. Žorž*

kaže da već ima rješenje. Kaže da mu se jako sviđa, time će otvoriti kazališnu sezonu 1995./96., svečanu sezonu u kojoj HNK slavi stogodišnjicu zgrade. Longa već ima – Sinišu Popovića. Tu se slažemo. Siniša je divan dečko, bio je sjajan u Zajedničkoj kupki, a i s Kostom sam bio jako zadovoljan. A Kiklop je išao jako dugo i sigurno bi još igrao da Rade Šerbedžija nije otišao.

-Što sad radite?- Mislim na prvu rečenicu knjige o Longu .Prva rečenica je važna ,jer to mora biti nešto njegovo, Longovo. Meni je sjajan početak Iljfa i Petrova: Pješake treba ljubiti, jer pješaci sačinjavaju veći dio čovječanstva, štoviše njegov bolji dio. To je početakZlatnog teleta.....Sjednem tako u jednu fotelju u uglu sobe, imam svjetlo iznad glave, sjedim i mislim na prvu rečenicu. Kad je smislim onda dođu i druge. Kao mrznja na onu prvu. Sama naracija nije važna. Pripovijedanje događaja nije važno, nego rečenica kao literarna vrijednost. Rečenica mora imati ne samo smisao, nego i svoj ritam, svoju atmosferu. Kažu: postoji poezija i postoji proza. A ja kažem - sve je poezija. Rečenica u prozi mora imati ritam. Koji put žrtvujem i smisao da zadržim ritam.

- Odlazite li sada na Vis? - Devedesete sam bio posljednji put. A na Braču, u Spliskoj, imam kuću. Na Visu je sve mrtvo. U kući je sve mrtvo. Kad sam na Visu odem u hotel spavati. Tko bi spavao u toj kući u kojoj su svi moji pomrli. Imam jednu rodicu u Komiži, Marjuča se zove. Sama živi, udovica. Kada sam bio na moru veslao sam, volim veslati.

Eto tako. U siječnju 2001. otišao je dragi šjor Ranko. Nije se još dogodilo da bi prošlo nekoliko dana zaredom da ga se ne sjetim. Nije mi rekao prvu rečenicu knjige o Longu, rečenicu koja bi trebala biti nešto Longovo, nešto moje... uvjeren sam kako će mi je jednom, kada se opet sretnemo reći. Bela Hamvas kaže kako svako prijateljstvo počinje nejasnim osjećajem kako smo se već negdje sreli. Kao da smo davno bili braća. Još više, kao da smo bili blizanci. I zato je takav susret ponovno viđenje. Kada se, pak, čovjek odvoji od prijatelja, on zna da je to udaljavanje samo privid. Negdje ostaje zajedno s njim, kao što je s njim bio i prije susreta.

(objavljeno u programskoj knjižici predstave " Glorija " - Hnk Šibenik)